

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Institutionen för socialt arbete
Elisabeth Olin
Prefekt

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 STOCKHOLM

Remissvar avseende betänkandet Ett starkare skydd för den sexuella integriteten (SOU 2016:60)

Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet har ombetts att avlämna synpunkter på ovanstående betänkande. Institutionen ber härmed att få avlämna följande yttrande. Yttrandet är på institutionens vägnar utarbetat av universitetslektor Mari Brännvall vid Institutionen för socialt arbete.

Sammanfattning

Vi välkomnar utredningen vars förslag i huvudsak kan förväntas ge ett starkare skydd för den sexuella integriteten. Till de förslag som mottages positivt hör förslagen om att:

- införa en samtyckeslagstiftning som bygger på i ord eller handling uttryckt frivilligt deltagande,
- tydligt kriminalisera sexualbrott som sker på distans, exempelvis över internet,
- ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse under vissa omständigheter,
- sexuella övergrepp som riktar sig mot barn ska bedömas som grovt,
- införa ett synnerligen grovt brott för våldtäkt/sexuellt övergrepp,
- förordnande av målsägandebiträde ska prövas omedelbart när en förundersökning inletts, att kompetenskraven på målsägandebiträden ska höjas, och att målsägandebiträdets möjlighet att sätta ett annat ombud i sitt ställe ska begränsas.

I vissa avseenden innehåller dock betänkandet förslag och avväganden som bör övervägas ytterligare eller som inte bör genomföras. Vi stödjer inte förslagen och bedömningarna om att:

- våldtäkt och vissa andra brott får nya brottsbeteckningar,
- det inte ska anges hur det frivilliga deltagandet ska komma till uttryck,
- det utredningen benämner som "tjatsex" inte ska vara straffbart i den lagstiftning som föreslås,
- sömn och medvetlöshet ska tas bort som exempel på situationer som kan innebära ett otillbörligt utnyttjande.

Vidare vill vi framföra att fler åtgärder utöver utredningens förslag bör vidtas för att ytterligare förstärka stödet till sexualbrottsoffer under rättsprocessen.

5.4 Våldtäkt och vissa andra brott får nya brottsbeteckningar

När det gäller brottsbeteckningen våldtäkt anser vi att våldtäkt är ett etablerat begrepp som antyder digniteten av det sexuella våld gärningen omfattar. Det betraktas som ett allvarligt brott i det allmänna medvetandet. Begreppet antyder att någon blivit ”tagen med våld”, vilket också är fallet vid de våldtäkter som begås. Detta förutsatt att våld definieras i bred bemärkelse, och inkluderar såväl fysiskt som psykiskt, sexuellt, materiellt och ekonomiskt våld. Ett problem är att våld i lagstiftningen, i rättstillämpningen och i samhället i övrigt, ofta definieras i smal bemärkelse och förknippas med fysiskt våld som ger upphov till skador (Brännvall 2016). När det gäller våldtäkt tar sig detta exempelvis i uttryck i att våldtäkt förknippas med förekomst av fysiskt våld, överfall, kraftigt motstånd och fysiska skador (Brännvall 2016; Diesen & Diesen 2013). Ett problem är att denna beskrivning av våldtäkt inte överensstämmer med en betydande del av de våldtäkter som begås, med konsekvensen att de våldtäkterna inte betraktas som riktiga våldtäkter. Dessa stereotypa antaganden om våldtäkter utgör hinder för att de som utsätts för våldtäkt ska kunna definiera sin våldsutsatthet och identifiera sig som brottsutsatt. Frågan är dock hur detta problem ska åtgärdas?

En väg att gå är att, som utredningen föreslår, ändra brottsbeteckningarna våldtäkt och sexuellt tvång till sexuella övergrepp och sexuella kränkningar så att brotten inte längre förknippas med våld och tvång. På det sättet möter lagstiftaren definitionen av våld i ”smal” bemärkelse, det vill säga våld som fysiskt våld. Tillsammans med en informationskampanj till allmänheten om den nya lagen kan detta förslag tänkas få till konsekvens att fler som utsätts för sexuellt våld kommer att definiera sig som våldsutsatta, identifiera sig som brottsutsatta och vända sig till samhället för stöd, hjälp, skydd och rättslig upprättelse. En sådan utveckling är förstås positiv och eftersträvarsvärd. Det stora problemet med detta tillvägagångssätt är emellertid att våldsbegreppet överges, vilket skulle innebära att stora delar av det som idag omfattas av samlingsbegreppet *mäns våld mot kvinnor* inte skulle utgöra våld enligt lagstiftningens definition. Det skulle kräva en omdefinition av ett politik-, verksamhets- och kunskapsområde som är etablerat såväl nationellt som internationellt. Ett annat problem med tillvägagångssättet är att de nya brottsbeteckningarna sexuellt övergrepp och sexuell kränkning inte låter lika allvarliga som våldtäkt och sexuellt tvång. Ett exempel är att det anses vara upp till den som känner sig kränkt att definiera vad en kränkning utgör för denne, vilket naturligtvis inte ska vara fallet när det gäller sexualbrott. Här frågar vi oss om inte begreppet sexuellt utnyttjande hade varit att föredra framför begreppet sexuell kränkning? En farhåga med detta tillvägagångssätt är således att handlingarna inte ska betraktas som lika allvarliga, även om straffskalan för respektive brott är oförändrade.

En annan väg att gå är att behålla brottsbeteckningarna våldtäkt och sexuellt tvång och samtidigt ändra lagen så att alla sexuella handlingar utan ett frivilligt deltagande utgör brottsliga gärningar. På det sättet skulle begreppet våld fyllas med en bredare innebörd än fysiskt våld, vilket skulle innebära att lagstiftningens våldsdefinition bättre överensstämde med våldserfarenheterna hos de som utsätts. Även detta alternativ kan, tillsammans med en informationskampanj till allmänheten, tänkas få den positiva konsekvensen i form av att fler som utsätts för sexuellt våld kommer att definiera sig som våldsutsatta, identifiera sig som brottsutsatta och vända sig till samhället för stöd, hjälp, skydd och rättslig upprättelse. Detta alternativ menar vi är att föredra då det skulle vara mer progressivt sett till det jämställdhetspolitiska arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor.

Med anledning av ovanstående stödjer vi *inte* förslagen om att ersätta brottsbeteckningarna våldtäkt med sexuella övergrepp och sexuellt tvång med sexuell kränkning. Om dessa förslag ändå genomförs anser vi att begreppet sexuellt tvång ska ersättas med sexuellt utnyttjande, istället för sexuell kränkning.

5.5 Närmare om utformningen av bestämmelserna om sexuellt övergrepp och sexuell kränkning.

5.5.1 Bristande frivillighet

Vi stödjer förslaget om en samtyckeslagstiftning, det vill säga att den som genomför ett samlag eller jämförlig handling med en person som inte uttryckt sitt frivilliga deltagande ska dömas för våldtäkt/sexuellt övergrepp. Skälen för detta är följande:

En samtyckeslagstiftning stärker rätten och möjligheten till kroppslig och sexuell integritet. Utgångspunkten för ett samhälle som eftersträvar jämställdhet och jämlikhet måste vara att sexuella handlingar endast är legitima om personerna uttryckt sitt samtycke till handlingarna, och inte att sexuella handlingar är legitima såvida det inte finns en uttryckt ovilja. Det förra signalerar att en person är sexuellt otillgänglig fram till dess att den uttrycker sin frivillighet, medan det senare signalerar att en person är sexuellt tillgänglig fram till dess att den uttrycker sin ovilja att delta. Lagändringen skulle således innebära att sexuella handlingar utan uttryckt frivilligt deltagande utgör sexuellt våld. Kravet om ett uttryckt frivilligt deltagande och ömsesidighet vid sexuell samvaro kan tänkas bli normbildande och leda till attitydförändringar när det gäller respekten för framförallt kvinnors sexuella integritet. Lagen kan tänkas få till konsekvens att framförallt män tvingas ta större hänsyn till kvinnors vilja samt att normerna för heterosexuell tvåsamhet förändras från aktiv man/passiv kvinna i riktning mot ömsesidighet. Därtill är det viktigt att lagen inte baseras på ett våldsrekvisit som i princip kräver dokumenterade fysiska skador för att brottet ska anses vara styrkt, eftersom många av de våldtäkter som begås inte ger upphov till fysiska skador.

Vi vill även framföra vad vi betraktar som en risk med att helt ta bort våldsrekvisitet i normalbrottet våldtäkt/sexuellt övergrepp, till skillnad från de två grövre brotten där våldsrekvisitet finns kvar. Det handlar om att gärningsmän som använder sådant våld som inte uppfyller rekvisiten för de grövre brotten ska, trots våldet, frias med hänvisning till att de inte förstod att målsäganden inte ville utsättas för våldet. Det vill säga att förekomsten av våld under sexuell samvaro ska normaliseras ytterligare om våldsrekvisitet för normalbrottet tas bort. Forskning visar att det redan idag förekommer att kvinnor som utsätts för fysiskt våld under våldtäkter, exempelvis i form av slag, hårdhänt penetration eller fasthållning, avstår från att polisanmäla med hänvisning till att gärningsmannen kan hävda att våldet i själva verket utgjorde "hårdhänt sex" (Brännvall 2016).

5.5.2 Valet att delta frivilligt måste komma till uttryck

Vi stödjer förslaget om att formuleringen "För att ett deltagande ska anses frivilligt måste valet att delta komma till uttryck" ska finnas med i lagstiftningen. Skälen till detta är följande:

Genom formuleringen att ett frivilligt deltagande måste komma till uttryck blir det möjligt att ifrågasätta hur gärningsmannen uppfattade att målsäganden uttryckt sin frivillighet till sexuell samvaro. En samtyckeslagstiftning med enbart formuleringen "med en person som inte deltar frivilligt" skulle inte få den betydelse som åsyftas eftersom målsäganden med stor sannolikhet återigen skulle behöva svara för hur hon uttryckt sin ofrivillighet att delta. I och med kravet på

en uttryckt frivillighet finns det inte utrymme för att passivitet tolkas som frivillighet. Detta innebär att sexuella handlingar mot någon som inte vill, men som av olika skäl inte har möjlighet att uttrycka sin ovilja, utgör brottsliga gärningar.

Vi vill även framhålla att det, som utredarna påpekar, är av yttersta vikt att ett uttryckt frivilligt deltagande betraktas som begränsat både till det *specifika tillfälle* och den *specifika sexuella handling* frivilligheten har uttryckts för. Det ska således inte gå att hänvisa till tidigare uttryckta samtycken för att legitimera sexuellt våld. Vi frågar oss om inte detta behöver förtydligas i lagtexten som för närvarande är otydlig på den punkten? I förslaget till lagstiftningen används begreppet samlag eller annan jämförlig sexuell handling. Vi vill dock framhålla att ett och samma samlag kan bestå av flera olika sexuella handlingar. Ett sådant exempel är att en kvinna vid en våldtäkt/sexuellt övergrepp kan ha uttryckt sin frivillighet till ett vaginalt samlag, men där mannen under ett och samma samlag utför sådant som kan beskrivas som sexuella handlingar, som kvinnan varken uttryckt sitt samtycke till eller vill delta i. Exempelvis penetrerar henne hårdhänt, slår henne eller talar nedsättande till henne. Dessa handlingar utgör våld eftersom kvinnan inte samtyckt till dem. Här ser vi en risk att den inledande uttryckta frivilligheten även kan komma att anses omfatta de kommande sexuella handlingarna under ett och samma samlag som kvinnan inte uttryckt sitt frivilliga deltagande till.

Vi stödjer *inte* utredningens bedömning om att det inte ska anges *hur* det frivilliga deltagandet ska komma till uttryck. Utan en specificering finns en risk att begreppet i rättstillämpningen fylls med andra, och icke avsedda, innebörder än de som åsyftas i betänkandet: nämligen ett uttryckt ja eller ett aktivt deltagande i handlingen. *Vi anser*, till skillnad från utredningen, *att det bör förtydligas i lagtexten hur det frivilliga deltagandet ska komma till uttryck*, genom formuleringar om att det frivilliga deltagandet ska vara ”aktivt” eller komma till uttryck ”genom ord eller handling”. Därutöver bör det i förarbeten finnas konkreta exempel som kan ge vägledning om vad detta kan omfatta och vad det inte kan omfatta.

Vi stödjer *inte* bedömningen om att det utredningen benämner som ”tjatsex” inte ska vara straffbart i den lagstiftning som föreslås. Att genom upprepade psykiska påtryckningar nöta ut en persons försvar till den grad att den inte längre orkar upprätthålla sina sexuella gränser, (utan uttrycker sitt frivilliga deltagande trots att denne inte vill delta) är ett brott mot den sexuella integriteten. Denna företeelse är en del av mäns (sexuella) våld mot kvinnor i nära relationer. *Vi anser därför att denna företeelse med ett uttryckt val att delta som en följd av upprepade psykiska påtryckningar ska straffbeläggas*. Vi föreslår därför att denna företeelse ska inrymmas i någon av de omständigheter som specificeras i avsnitt 5.5.3 som innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse. Förslagsvis att sådana upprepade psykiska påtryckningar, som utgör psykiskt våld, ska ingå i begreppet ”annat våld” i den första punkten eller att det ska ingå i att ”otillbörligt utnyttja” att en person har befunnit sig i en ”särskilt utsatt situation” i den andra punkten.

5.5.3 Omständigheter som innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse

Vi stödjer förslaget om att det i lagstiftningen ska specificeras omständigheter som innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse, samt i huvudsak stödjer förslaget om vid vilka omständigheter detta ska gälla. Skälen till detta är följande:

Det kan finnas en uttryckt vilja att delta i en sexuell handling även om personen i fråga inte deltar frivilligt i densamma. Detta som en följd av att våldsutövaren använt sig av något medel

för att få fram ett uttryckt ja från en person som inte vill delta. Exempelvis användande av psykiskt, fysiskt eller materiellt våld, utnyttjande av att personen befunnit sig i en utsatt situation, missbrukande av personens beroendeställning eller genom vilseledande.

Vi har dock vissa betänkligheter beträffande utredningens förslag och bedömningar beträffande de olika punkterna om vid vilka omständigheter ett uttryckt frivilligt deltagande inte ska tillmätas betydelse. Dessa framgår av det som följer:

Beträffande den *första* punkten anser vi, till skillnad från utredarna, att upprepade psykiska påtryckningar ("tjatssex") ska ingå i begreppet "annat våld" och därmed vara straffbart. Vi stödjer utredarnas bedömning att våld och hot som inträffat tidigare ska kunna vara tillräckligt för att ett uttryckt val att delta frivilligt ska underkännas. När det gäller hot om materiellt våld, exempelvis i form av att slå sönder personens egendom, anser vi att detta ska innebära att ett uttryckt val att delta inte *ska* tillmätas betydelse, till skillnad från utredarna som anser att detta *kan* omfattas.

Beträffande den *andra* punkten anser vi, till skillnad från utredarna, att sömn och medvetlöshet ska kvarstå som exempel på situationer som kan innebära ett otillbörligt utnyttjande. Detta för att undvika att lämna luckor i lagen som kan användas av gärningsmän för att undkomma straffansvar. Exempelvis i form av att en gärningsman hävdar att brottsoffret uttryckte ett frivilligt deltagande under sömnen. Vi ställer oss kritiska till utredarnas argument om att sömn har tagits bort eftersom det kan vara så att personer som känner varandra väl väcker varandra genom sexuella närmanden. Enligt det argumentet skulle alltså en person kunna ge sitt samtycke i förväg till att partnern får utföra sexuella handlingar under sömnen. Detta resonemang framstår som motsägelsefullt i relation till andra delar av utredningen där det framgår att det uttryckta frivilliga deltagandet ska begränsas till ett specifikt tillfälle och en specifik sexuell handling. Vi ser en risk att utredarnas resonemang lämnar ett utrymme för att det inom ramen för en nära relation ska vara tillåtet med sexuella närmanden mot en sovande partner om den vakna partnern hävdar att ett frivilligt deltagande kunde förväntas. Detta även när den sovande partnern inte deltog frivilligt. Här vill vi även förmedla att företeelsen att utföra sexuella handlingar på en sovande partner kan vara en del av det upprepade och systematiska våld som utgör mäns våld mot kvinnor i nära relationer.

5.5.5 Sexuellt övergrepp som med hänsyn till omständigheterna är mindre allvarligt

Vi ställer oss tveksamma till att ersätta begreppet mindre grovt med begreppet mindre allvarligt i den nya lagstiftningens 6 kap, 1 §, 3 st. Forskning har visat att det våld kvinnor upplever som allvarligt inte nödvändigtvis överensstämmer med de brott som betraktas som grova i lagstiftningen (Brännvall 2016). Så länge denna diskrepans kvarstår anser vi det av vikt att förbehålla våldsutsatta rätten att definiera vad de upplever som allvarligt, och låta lagen definiera, och rättsväsendet bedöma, vad som enligt lagstiftningen är att betrakta som grovt.

5.6 Sexualbrott som sker utan kroppslig beröring från gärningsmannens sida, t.ex. på internet

Vi stödjer förslaget om att klart ange i lagstiftningen om våldtäkt/sexuellt övergrepp/sexuell kränkning att straffansvar även ska dömas ut om genomförandet består i att personen som inte deltar frivilligt, utför handlingen på sig själv eller med någon annan. Skälen till detta är följande:

Däriigenom råder det inte någon tvekan om att gärningen är brottslig även i de fall gärningsman och brottsoffer inte befinner sig på samma fysiska plats. Det är viktigt att tydligt kriminalisera sexuellt våld som utövas på distans, exempelvis över internet, då detta är en allvarlig och ökande företeelse.

5.7 Skärpt syn på sexualbrott mot barn som har fyllt femton men inte arton år

Vi stödjer förslaget om att införa en ny kvalifikationsgrund för grovt sexuellt övergrepp och grov sexuell kränkning som innebär att det vid bedömningen av om brottet ska bedömas som grovt särskilt ska beaktas om brottet riktar sig mot ett barn. Skälen till detta är följande:

Sexuellt våld mot barn bör betraktas som grövre än sexuellt våld mot vuxna eftersom barn befinner sig i en utsatt och underordnad position gentemot vuxna.

5.8 Synnerligen grovt brott

Vi stödjer förslaget om att införa ett synnerligen grovt brott för våldtäkt/sexuellt övergrepp. Skälen till detta är följande:

Det kan leda till en straffskärpning för de grövsta brotten. Det senare är viktigt med tanke på att den övre delen av straffskalan för grov våldtäkt knappt används idag. Det är även viktigt att samhället signalerar till såväl allmänheten som till brottsoffer och gärningsmän att denna typ av våld är allvarligt.

Vi vill också framföra att det är viktigt att försäkra sig om att den föreslagna sänkningen av straffskalan för grov våldtäkt inte får motsatt effekt i praktiken än den åsyftade straffskärpningen för våldtäktsbrotten, på det sättet att den kortare straffskalan leder till lägre straff utdöms för grov våldtäkt än före den föreslagna lagändringen. Det vill säga, att lagändringen i praktiken leder till en straffsänkning för grova våldtäkter.

Vi vill även framföra till lagstiftaren att överväga om ytterligare en omständighet bör införas som ska beaktas vid bedömningen av om brottet ska bedömas som grovt. Denna är om förövaren spelar in våldtäkten/det sexuella övergreppet, sprider inspelningarna eller sänder övergreppet i realtid över internet så att andra kan se på när de begås. Dessa företeelser bör betraktas som försvårande då det är en ytterligare kränkning för sexualbrottsoffret om våldtäkten/övergreppet dokumenteras och att andra kan ta del av dem. Ovetskap över om och hur dokumentationen av övergreppen sprids är något som, utöver själva övergreppet i sig självt, kan orsaka lidande hos brottsoffret under en lång tid.

5.9 Överväganden om ett oaktsamhetsansvar för sexualbrott

Vi ställer oss försiktigt positiva till förslaget om att införa ett särskilt oaktsamhetsansvar för vissa sexualbrott som komplettering till de uppsåtliga brotten. Samtidigt vill vi framföra att vi finner förslaget svårt att ta ställning till då utredningen är något otydlig beträffande dess konkreta tillämpningsområde.

Ett starkt skäl till att införa ett oaktsamhetsansvar vid sexualbrott är att domstolarna i hög utsträckning friar gärningsmän med hänvisning till att uppsåt inte kan styrkas (Diesen & Diesen 2013). Vi finner det därför positivt att utöka det straffbara området för sexualbrott genom införandet av ett oaktsamhetsansvar så att det inte längre ska vara möjligt för gärningsmän att frias från sexualbrott genom att hävda att de inte förstod att brottsoffret inte

deltog frivilligt, när de rimligen borde ha förstått det. Det är rimligt att ställa krav om att noga försäkra sig om att den andra frivilligt deltar i sexuella handlingar, inte minst om man ser en risk att den andra personen inte deltar frivilligt.

Enligt förslaget skulle både medveten och omedveten oaktsamhet kriminaliseras, vilket vi i grunden ställer oss positiva till. Samtidigt framstår beskrivningen av medveten oaktsamhet som snarlik ett likgiltighetsuppsåt, nämligen ”när gärningsmannen *faktiskt har insett* att det kan vara så att deltagandet i en sexuell handling inte är frivilligt, *men* han eller hon har ändå valt att genomföra den sexuella handlingen” (s 269). Denna likhet väcker frågor om det föreslagna oaktsamhetsbrottet kan komma att användas i fall när åtminstone likgiltighetsuppsåt kan styrkas? Ett skäl mot att införa ett oaktsamhetsansvar är således risken att åklagare och domstolar kommer att välja oaktsamhetsbrott i stället för uppsåtligt brott i fall där uppsåt skulle kunna styrkas. Det vill säga att det finns en risk för nedsubsummering och att mildare straff för sexualbrott kan komma att utdömas ut i större utsträckning.

Bristen på konkreta exempel i utredningen för när oaktsamhetsansvaret skulle kunna komma ifråga och när det inte skulle kunna komma ifråga, gör att det är svårt att ta ställning till förslaget. Det hade varit önskvärt om förslagets tillämpningsområde specificerats ytterligare så att det tydligt framgår om uppsåtsbrotten och oaktsamhetsbrotten överlappar varandra. Om det finns risk för överlappning i den föreslagna utformningen, och därmed risk för nedsubsummering, anser vi att förslagets utformning och tillämpningsområde bör övervägas ytterligare.

Enligt en granskning av Sveriges Radio hävdar alltför många män att de sovit under de våldtäkter de polisanmälts för, och därmed inte haft uppsåt att våldta. Försvaret hänvisar till sexsomni, vilket innebär att personen som en följd av en allvarlig sömnstörning kan utföra sexuella handlingar i sömnen. Detta är ett försvar som ofta leder till att våldtäktsanklagade frias i svenska domstolar. Ett möjligt tillämpningsområde för när oaktsamhetsansvaret skulle kunna komma ifråga är vid sexuellt våld som utövats av en person med dokumenterad sexsomni. Det torde ses som en medveten oaktsamhet om en person med konstaterad sexsomni väljer att sova bredvid en annan person trots risken för att han ska utöva sexuellt våld mot denne i sömnen.

5.9.5 Oaktsamhetsbrotten undantas från kravet på dubbel straffbarhet när de har begåtts mot ett barn

Vi stödjer förslaget om en förlängd preskriptionstid i de fall oaktsamhetsbrotten begås mot ett barn och förslaget om att dessa brott ska undantas kravet på dubbel straffbarhet.

6. Bättre stöd till målsäganden under rättsprocessen

6.5 Överväganden om ändringar i lagen om målsägandebiträde

Vi stödjer förslagen om att förordnande av målsägandebiträde ska prövas omedelbart när en förundersökning inletts, att kompetenskraven på målsägandebiträden ska höjas, och att målsägandebiträdets möjlighet att sätta ett annat ombud i sitt ställe ska begränsas. Skälen till detta är följande:

Det är känt att målsäganden vid sexualbrott upplever rättsprocessen, i synnerhet rättegången, som påfrestande. Rättegångar vid våldtäktsärenden beskrivs ibland som den andra våldtäkten. Forskning har också visat att kvinnor kan avstå från att polisanmäla våldtäkt av rädsla för att

bli ifrågasatta och skuldbelagda under rättsprocessen (Brännvall 2016). Det är därför av största vikt att offer för sexualbrott får ett adekvat stöd under rättsprocessen. Här kan målsägandebiträden fylla en central roll. För att de ska kunna utgöra ett stöd för målsäganden är det viktigt att de förordnas så tidigt så möjligt under rättsprocessen. På det sättet kan de sitta med vid förhör med målsäganden. Därtill är det viktigt att de målsägandebiträden som förordnas har adekvata kunskaper, exempelvis kunskaper om sexualbrott och dess konsekvenser, om sexualbrottsoffers reaktioner samt om sexualbrottsoffers upplevelser av rättsprocessen. Som utredarna påpekar är det även centralt att ett och samma målsägandebitråde stödjer brottsoffret under hela rättsprocessen för att en förtroendefull relation ska kunna upprättas dem emellan.

Vi vill även tillägga att det finns behov av ytterligare stöd till målsäganden under rättsprocessen utöver utredarnas förslag. Det har visat sig förekomma att målsägandebiträden träffar målsäganden först minuterna innan rättegången och att de inte informerar målsäganden om vad som kommer att ske under densamma. Ett tidigt förordnande av målsägandebiträden och höjda kompetenskrav kan tänkas komma till rätta med delar av denna problematik. En annan tänkbar åtgärd därutöver skulle kunna vara att undersöka om det är möjligt att ta fram riktlinjer för målsägandebiträden. Stödet skulle också kunna förstärkas om målsäganden fick psykosocialt stöd under rättsprocessen, exempelvis stöd av den typ som Relationsvåldscentrum (RVC) vid polisen i Stockholm erbjuder kvinnor som polisanmält våld i nära relationer. Ett sådant stöd bör ges av personer med särskild kompetens om såväl rättsprocessen som utsatthet för sexuellt våld.

7. Granskning av rättsväsendets hantering av sexualbrott

7.2 Hälsa- och sjukvården

Vi stödjer förslaget om att ge Socialstyrelsen i uppdrag att se över om det är lämpligt att genom föreskrifter ålägga hälso- och sjukvården att spara prover från spårsäkringssatser i två år. Skälen till detta är följande:

Eftersom många sexualbrottsoffer avvaktar med polisanmälan är det av vikt att spårsäkringssatserna, som utgör stödbevisning, sparas lång tid efter att den utsatta undersökts och erhållit vård av hälso- och sjukvården. Två år framstår som en lämplig tid.

Vi vill även framföra att det inte är rimligt att kostnadsskäl ska kunna utgöra ett hinder för att rättsintyg inhämtas. Detta riskerar att påverka brottsoffrets rättssäkerhet, då rättsintyg har ett högre bevisvärde än exempelvis journalanteckningar. Detta hinder kan tänkas undanröjas genom att resurser tillskjuts.

7.3 Rättsväsendets hantering av sexualbrott

Som utredarna konstaterar är åtalsfrekvensen vid våldtäkt och andra sexualbrott låg. Därtill är friandefrekvensen i domstol betydligt högre än för andra brottsbalksbrott: hela 34 % år 2010 (Diesen & Diesen 2013). Ett skäl till den låga åtalsfrekvensen är att sexualbrott ofta är svåra att bevisa: det finns sällan vittnen och stödbevisning som styrker brott, därtill står ord ofta mot ord. Samtidigt visar forskning att det finns brister i den rättsliga hanteringen. Det handlar om brister i såväl brottsutredningarna som i domar. Här kan nämnas att många misstänkta inte förhöras; brister i samordning när det gäller spaning; långa utredningstider; dåligt fokuserade förhör; att många starka fall läggs ned; att sexualbrottsoffer misstros på intuitiv grund av de rättsliga representanterna samt rättsliga bedömningar som grundar sig på stereotypa föreställningar om våldtäktsoffer och på antaganden om att sådant som förekommer inom

pornografin också förekommer i verkligheten utan att någon tvingas därtill (Diesen & Diesen 2013). Ny forskning visar dessutom att den låga åtalsfrekvensen, bristerna i den rättsliga hanteringen samt misstron mot våldtäktsoffer har betydelse för kvinnors val att inte polisanmäla sexualbrott (Brännvall 2016). Studien tyder på att många kvinnor som våldtagits inte har förtroende för rättsväsendets hantering av sexualbrott, vilket kan antas utgöra ett viktigt skäl till mörkertalet vid våldtäkt.

Ovanstående indikerar således på brister i den rättsliga hanteringen och på förtroendeproblem hos brottsoffer med densamma. Det finns därför starka skäl till att genomföra olika åtgärder för att komma tillrätta med denna problematik. Vid stödjer därför förslagen om att Polismyndigheten ska få uppdrag att redovisa de åtgärder som genomförts för att komma tillrätta med bristerna i hanteringen av sexualbrott och att berörda myndigheter ska undersöka möjligheten att åklagare ska överta ledningen av förundersökningen när det gäller sexualbrott.

Vi vill även framföra att de brister i den rättsliga hanteringen som identifierats i utredningen och i forskning tyder på att det kan finnas skäl att genomföra andra och mer långtgående åtgärder för att komma tillrätta med bristerna, än de som föreslås i utredningen. Denna fråga anser vi bör övervägas ytterligare. Det skulle exempelvis kunna handla om att skjuta till resurser till utredningar om sexualbrott; metodutveckling av brottsutredningar gällande sexualbrott; utbildningsinsatser till poliser, jurister, åklagare och domare om sexuellt våld, särskilda kompetenskrav eller specialenheter vid utredningar om sexualbrott samt riktlinjer om att rättsintyg ska begäras in när brottsoffret uppsökt sjukvård efter sexuellt våld. Flera av dessa åtgärder nämns i utredningen.

Referenser

Brännvall, Mari (2016). *Frigörelse med förhinder. Om polisanmälan när kvinnor tar sig ur mäns våld i nära relationer*. Malmö: Malmö högskola

Diesen, Christian & Diesen, Eva F. (2013). *Övergripping mot kvinnor och barn: den rättsliga hanteringen* (2 uppl.). Stockholm: Norstedts juridik.

Elisabeth Olin
Prefekt

